

Gróf Teleki Pál-utca

Irta Bicskei Jenő

műszaki főtanácsos

Lekerült az utcasarkokról a régi névtábla:

„BÁLVÁNY-UTCA“

„Habent sua fata libelli“. A könyveknek is van sorsuk, de az utcáknak is van történetük, különösen a pest-budai utcáknak.

1803 előtt a mai „Gróf Teleki Pál-utca“ az eddigi Bálvány-utca, a Váci-utca-nak hívták. Rómer Flóris, a kiváló nagyváradi apátkanonok, archeológus az 1873-ban megjelent „A régi Pest“ című munkájához csatolt egy térképet, ahol azt látjuk, hogy a mai Kristóf-téren vonul át a Pest városát bekerítő fal. Ebben a falban volt a „Váci-Kapu“. A Váci-Kapuból kihaladó ut a Kapun kívül két ágra szakadt. Egyik ága a Duna mentén, a mai Dorottya-utca nyomán vitt, a másik ág pedig a mai Erzsébet-teret — amely akkor temető volt — szelte át és a Bálvány-utca vonalán haladt Vác irányába. Ezért hívták „Waltzner-Strasse“-nek, azaz Váci-utnak.

De, hogy hívták akkor a mai Váci-utat?

Ugyancsak a Rómer könyvéhez csatolt Matzl-féle térkép szerint, de az előttem fekvő „Pestnek rajzterve az 1838-iki vizáradat által szerencsétlenül felírásu térkép szerint is még „Land-Strasse“ Országút volt a neve.

1803 után „Niederlagsgasse“ — Raktár-utca — lett a Váci-utból. Ezt a nevet viselte egész 1815-ig. Innen kezdve a régi magyar címtárak „Göttergasse“, — így többes számban „Bálványok-utca“ —-nak írják.

Hogy mikor lett a „Bálványok-utca“ Bálvány-utca, azt nem sikerült kinyomoznom. De a homályba vesző Bálvány-utca elnevezés fölött már sok és heves vita folyt.

Az Akadémia nagynevű főkönyvtárosa Szily Kálmán és a Neues Pester Journal szerkesztője Peisner Ignác vitatták a maguk igazát.

Kinek volt igaza, ma sem dönthető el.

Az egyik hagyomány szerint a Bálvány-utca „Gödergasse“ Gödi-utcának hívták. Ebbe csak úgy lehet belemagyarázni a „Götter“ „Bálványok“ szót, hogy a budakönyéki sváb-német ajku köznépvé — amint azt Schmall könyvében találtam — a „Götter“ szót „Göder“-nek ejtette. Ez azonban nem valószínű.

Peisner szerint egy cégtábla után nevezték el, amelynek felirata: „Zu den Göttern“ volt, sőt még istenek is voltak ráfestve.

Nincs helyem arra, hogy leírjam, milyen logikus okfejtéssel cáfolja Arany László, a Földhitelezési volt igazgatója, a felírás valószínűségét és Szily az istenek ráfestés feltevésének hamis voltát: „vallásosság szempontjából, amit meg sem engedtek volna“.

Szily szerint, minthogy az utcát 1803-tól 1815-ig „Niederlagsgasse“-nek, vagyis „Raktár-utca“-nak nevezték az utcában lakó kereskedők raktáraitól, feltehető, hogy a raktárakban elhelyezett áruk „Güter“ után „Gütergasse“ néven emlegették, amiből idővel „Götter“ „Bálványok“ lett.

Ez sem valószínű, mert az akkori németes világban az anynyira eltérő két szót, már csak értelmük miatt sem cserélheték fel.

Közelebb állhat a valósághoz Peisner Ignácznak az amásik

feltevése, amit a Neues Pester Journal 1905. évi október 2-i számában ír. Szerinte a Bálvány-utca nevét egy háztól is kaphatta, amelynek homlokzatát istenek szobrai díszítették. Annál is inkább feltehető ez, mert a kereskedő házakra Mercurius-nak, a kereskedők istenének szobrát állíthatták. De az utcában lakott Brudern József báró, Rhédey Lajos gróf, Szerdahelyi gróf, csupa olyan háztulajdonos, akiknek palotáik szobrokkal, istenszobrokkal való díszítésére pénzük volt.

A Niederlagsgasse — Raktár-utca — házeit 1815 után, amikor már Göttergasse-nek hívták az egynevezett „Szépitő Bizottság“ befolyására a szabályozás alkalmával lebontották és új házsort építettek. Ez a tény Schams Ferenc, gyógyszerésznek 1821-ben megjelent: „Vollständige Beschreibung der kön. Freystadt Pest“ (Pest szab. kir. város tökéletes leírása) című munkájából tűnik ki. Azt írja ugyanis:

„In der Darstellung der Facaden wird sie in Kürze zu einer wahren Göttergasse bil-

den.“ A homlokzatok kiképzésével nemsokára valóságos isteni (Bálvány) utca alakul ki.

Láttuk eddig, hogy a Göttergasse-t: 1. Gödről, 2. üzleti cégtábláról, 3. istenek szobráról, 4. Güter — áruk — elnevezéséről kísérelték meg levezetni. Ezekhez csatlakozik ötödiknek az, hogy ebben a bizonyos Göttergasse-ben volt az akkor híres Pauer József képfaragó telepe. Hogy valóban híres volt, annak bizonyossága, hogy a hatalmas Nagy-Kristóf szobrot, amely ma elüzlött, szerényen meghuzódik a központi városháza udvarán és ott mutogatja az ügyesbajos dolguk után járó polgároknak a vállán ülő pufók gyereket, ezt is Pauer faragta. Sok munkája lehetett a kőfaragónak, hiszen ott volt a közelben a Váci-temető a mai Erzsébet-terén. A sírkövek között lehetnek raktáron egyéb szobrok, amelyekről Göttergasse-nek mondhatták az utcát.

Legvalószínűbb azonban, ami az utcának magyar nevéhez, a Bálvány-utcahoz is legközelebb van, a hatodik feltevés.

Ezt szintén Schmall könyvében találtam.

A Bálvány-utca valamelyik telkén, vagy az utca valamelyik végén, talán éppen a temetőnél díszlett egy Ailanthus glandulosa nevű fa, amely a Révai Lexikon szerint: (524. oldal) „gyorsan növekvő fa, talajban sem válogató, ezért sétatereken, kertben gyakran ültetik.“

Ennek a fának német neve „Götterbaum“, magyarul pedig „Bálványfa“.

Ime az összefüggés. Talán csakugyan a cégtáblán is rajta volt. Nem a „Zu den Göttern“, hanem a „Zum Götterbaum“ a „Bálványfához“ címzett üzlet fölött, vagy ajtófélfáján a felírás és a fa ábrázolása.

Hiszen annyi, ilyen fáról elnevezett üzlet és utca volt. „Zum Akacienbaum“, ahol most a BSzKRT épülete emelkedik, csak 1875 óta Akácfa-utca, addig egész egyszerűen Akác-utca volt.

Mindenesetre mielőtt végleg kiesne a köztudatból a leszerelt utcatáblákkal együtt a „Bálvány-utca“ neve, nyugodjunk meg a „Götterbaum“, „Bálványfa“ azonosságának gondolatában úgy, ahogy Szily Kálmán, Peisner Ignác és Arany László is a „Gróf Teleki Pál“-utcanévben a tudós, hősi halott s felejtethetetlen emlékü miniszterekkel együtt megbékélték. „Habent sua fata etiam viae“.

Kegyelettel adózik az ország és a külföld vitéz Horthy István emlékének

Az ország törvényhatóságai szintén méltó módon szándékoznak kivenni részüket abból a nemzeti gyászból, mely a nemzetet Horthy István Kormányzóhelyettes hősi halálával érte. Legújabbban Zemplén megye alispánja, Bornemisza Miklós küldte ki szombaton tartandó rendkívüli közgyűlésre szóló meghívóját, melyet a törvényhatóság teljes egészében a Kormányzóhelyettes emlékének szentel. Az emlékbeszédet Kossuth Pál dr. országgyűlési képviselő mondja. Háromszék megye örvényhatóságának rendkívüli közgyűlését szeptember 1-én tartják meg a vármegyeház dísztermében. A Kormányzóhelyettes hősi haláláról Szent-Iványi Gábor dr. törvényhatósági bizottsági tag emlékezik meg.

Az Erdélyi Párt parlamentii csoportjának gyűlésén Teleki Béla gróf pártelnök kegyeletes szavakkal adott kifejezést a mély fájdalomnak, mely a nemzetet a Kormányzóhelyettes hősi halálával érte.

A Közigazgatási Bizottság a törvénykezési szünet befejezése után tartandó teljes ülésen áldoz a hősi halált halt Kormányzóhelyettes emlékének.

A diósgyőri református egyház, amelynek az elhunyt Kormányzóhelyettes főgondnoka volt, csütörtökön délelőtti gyászsztentiszteletet tartott.

Szegeden a temetés napján a városi hivatalokban munkaszünetet tartottak. A város harangjai a gyászszertartás idején egy órán át zúgtak.

Sopronban valamennyi üzlet zárva volt a temetés napján. A gyárüzemekben egyperces üzemszünetet tartottak, a templomok harangjai pedig félórán át zúgtak.

Az Államvasutak pénteki igazgatósági és üzletigazgatói gyűlésén Imrédy Kálmán elnök kegyeletes szavakkal emlékezett meg Horthy István ö főtulajdonosának a Magyar Királyi Államvasutak elnöki székében eltöltött közel kétszázéves munkásságáról. Meltatta azokat a nagy szolgáltatásokat, amelyeket aránylag rövid ideig tartó elnöksége alatt az ország legnagyobb vállalatának felvirágoztatása, korszerűsítése érdekében kifejtett és rámutatott azokra a nagy érdemekre, amelyeket fáradhatatlan agilitásának, nagy tudásának, széleskörű ismereteinek a vasút részére igen komoly időben, az országgyarapodás nagy éveiben való odaadó rendelkezésére bocsátásával, az ország és a közlekedés ügyének előbbrevitele terén szerzett. Majd azokról a legnemesebb emberi tulajdonságairól emlékezett meg, amelyek a nagy halott szociális érzésében, kartársi szeretetében s a kisemberek ügyei iránt tanúsított nagy megértésében nyilvánultak meg. A MÁV nagynevű, feledhetetlen emlékü volt elnökének érdemeit jegyző-

könyvben örökítették meg s annak kivonatát hódolatteljes együttérzéssel eljuttatták a Kormányzóhelyettes Ur főmoltóságu Özvegyéhez.

A Magyar Hirlapírók Országos Nyugdíjintézete a Kormányzóhelyettes kenderesi temetésén résztvevő Zimmer Ferenc elnök távollétében Darvas János elnöke alatt tartotta augusztus 27-én, csütörtökön délelőtti igazgatósági ülését. Darvas János megrendült szavakkal parentálta el vitéz Nagy-bányai Horthy István Kormányzóhelyettes. Az igazgatósági ülés résztvevői egyhangulag kimondták, hogy vitéz Nagy-bányai Horthy István Kormányzóhelyettes emléket jegyzőkönyvben örökítik meg.

A Református Jövő című országos hetilap a többi között így ír a nemzet gyászáról: „A mélyen átélt, közös fájdalom eredményesebben munkálják a közösségjutatót, mint az örömek. Gondoljunk most arra, hogy néhány óra alatt — mire az ország meghallotta és megértette a gyászhírt — annyira közel kerültek egymáshoz az egyszerű falusi otthonok és a királyi Várpalota szobái, hogy szinte egymásba nyíltak ajtaik. Közelebb kerültek egymáshoz magyarok mind, ahányan vagyunk. Mindnyájan a saját hősi halottunknak éreztük a nemzet nagy hőseit. E gyászban szinte ro-

konai lettünk egymásnak, mert szorosabb kapcsolattal fűzi össze az élőket a halott, mint az élő rokonok. Most értjük meg, hogy ezekben az időkben új vészszövedés készül, melyben újra eljegyezzük magunkat egymással és hazánkkal s a szerződéshez odaadta életének piros vérért Kormányzóhelyettesük is...“

A Pápai Textil- és Pamutfonóipar Rt 1300 munkása Kormányzóhelyettes Urunk hősi halála alkalmából kegyeletes gyászünnepséget tartott a gyár udvarán. Nemes Marcsa Dániel ezredes, a gyár katonai parancsnoka mondta a gyászbeszédet. — Ugyancsak gyászünnepséget tartott a pápai Dunántúli Textilművek és a Pápai Műtrágyagyár is.

A hősi halált halt vitéz Nagy-bányai Horthy István Kormányzóhelyettes emlékére a budapesti aut. ort. izr. hitközség Kazinczy-utcai főtemplomában csütörtök este gyászsztentiszteletet rendezett, amelyen Óbudai Freudiger Fülöp hitközségi elnökkel az élén az előjáróság, választmány, képviselő-testület és az összes kebelbeli intézmények résztvettek. Az istentisztelet éneki részét Spiegel Mihály hitközségi főkantort teljes énekkari segédlettel látta el, melynek befejeztével Steif rabbi a nyitott frigyáda előtt könyörgő imát mondott. Az istentisztelet a Himnusz akkordjaival fejeződött be.

Ciano gróf olasz külügy-miniszter elutazott Budapestre

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Ciano gróf olasz külügyminiszter, aki a Kormányzóhelyettes Ur temetésén az olasz királyt és császárt képviselte és a temetésen résztvevő olasz küldöttség vezetője volt, Fougier tábornok, légügyi államtitkárral és a küldöttség tagjaival csütörtökön este 1/8 órakor a menetrendszerű bécsi gyorsvonattal visszautazott Olaszországba.

Az olasz külügyminisztert és a küldöttség tagjait ünnepélyesen búcsúztatták.

Ciano olasz külügyminisztert, akitől a különköcsiját a menetrendszerű bécsi gyorsvonathoz csatolták, elkísérte Anfuso budapesti olasz követ is.

A külföld részvéte

RÓMA: Budapest teljesen átértéke annak a körülménynek a jelentőségét, hogy a Horthy István Kormányzóhelyettes temetésén résztvevő előkelőségek sorában az olasz király és császár és a Duce képviselőjében jelen volt Ciano gróf, akit Magyarország

egyik legjobb barátjának tekintenek — írja a Stefani-iroda budapesti tudósítója, majd hozzáfűzi, hogy Ciano gróf, Ribbentrop, Keitel és Fougier részvétele a gyászsztentiszteleten a fegyverhatalmak politikai és fegyveres szolidaritásának nagyszabású megnyilvánulása volt.

BERLIN: Az egész német sajtó nagy cikkekben és sok fénykép kíséretében ad tudósítást a Kormányzóhelyettes temetéséről.

SZÓFIA: Horthy István Kormányzóhelyettes temetése alkalmából a félhivatalos Dnes azt írja, hogy a Kormányzó fia ragyogó példáját adta hazafilasságának és a bátorságnak s ezzel bebizonyította, hogy atyjától, az egykori kiváló tengernagytól örökölte a magyar katona erényeit.

ZÁGRÁB: A Hrvatski Narod hosszú cikkben foglalkozik a Kormányzóhelyettes hősi halálának jelentőségéről. A budapesti keltezésű cikk beszámol az egész magyar nemzet nagy gyászáról és a nagy temetéséről.

POZSONY: A Kormányzóhelyettes temetésének budapesti gyászsztentiszteletéről bő részletességgel számolnak be

a szlovákiai lapok. A Magyar Hirlap közli Ravasz László püspök gyászbeszédét, valamint részletesen leírja a gyászmenelet. A Magyar Nép című lap ugyancsak részletesen beszámol a magyar nemzet nagy gyászáról. Hosszú cikkekben foglalkoznak a Kormányzóhelyettes temetésével a Szlovák, a Gardista, a Slovensko Pravda és a Grenzboten is.

POLITIKAI ÉLET

A KÉPVESELŐHÁZ gazdasági bizottságának albizottsága szeptember 1-én, kedden déli 12 órakor a II. számú bizottsági teremben ülést tart. Tárgy: a külső tatarozáshoz rendelendő nyers kővek beszerzésével kapcsolatos újrajelzés felülvizsgálása.

VITEZ SCHELL PÉTER BÁRÓ Kassa főispánja és Abauj-Torony megye főispánja, aki kedden a Kormányzóhelyettes Ur földi maradványait szállító különvonattal Budapestre utazott, szerdán roszon lett. Orvosa vakbélgyulladás állapotát meg, mire a főispán felvetette magát az egyik fővárosi szanatóriumba és ott műtétet hajtottak rajta végre. A műtét sikerült, a főispán állapota kilégitte.

Romániában életbelépett az új liszt-rendszer

Bukarest, augusztus 27. Legutóbb életbelépett Romániában az új liszt- és kenyér-rendszer. A 75 kg-os búzának 90 százalékát kenyérlisztnek, 10 százalékát pedig korpanak őrlik fel. Az árpának 77 százalékát kenyérlisztnek, 20 százalékát korpanak, 3 százalékát pedig hulladéknak őrlik fel. A két kenyérliszt keverékéből állítják elő a kenyeret és pedig 70 százalékban búza-, 30 százalékban árpalisztből. A búzalisztet 10 százalékban lehet rozsliszttel helyettesíteni, az árpaliszt helyett lehet használni burgonya-, borsó-, bab-, vagy másféle lisztet. Egy kenyér sullya fél kilogramm lehet; ára darabonként 14,5 lei. Tilos előállítani perccel, fánkot, piskótát, turóstésztát, stb. A közellátásügyi államtitkárságnak joga van málnapokot bevezetnie, amikor kenyérré helyett kukoricaliszt vagy burgonya fogyasztandó.

A legújabb propaganda-kacsá halálára...

Az ellenséges suttogó propaganda újabb kacsát talált ki, amely azt háborgja, hogy a fronton küzdő magyar honvédseregben „lazul a fegyverem“, tehát a frontra induló menetalakulatok katonáitól „elszedik a fegyvert és csak odakünn adják vissza nekik“. Hát ez a bornírtsg megérdemli a legnagyobb nyilvánosságot. Azokkal a szárnalmas naiv és ostoba híresztelésekkel szemben, melyekkel az ellenséges propaganda a magyar lelket, kitartást és idegeket akarja ostromolni, csakugyan nincs szükség más fegyverre, mint a nyilvánosságra. A minél szélesebb nyilvánosságra. Hadd hallja, olvassa mindenki, legalább személyen tanúja lehet minden egyes ember, hogy milyen szárnalmasok ezek a bizonyára igen fradalságos munkával kiagyalat hazugságok!

Japanban tájfun tombolt

Tokio, augusztus 28. (NST) Csütörtökre virradó éjszaka Japanban tájfun tombolt, amely helyenként súlyos károkat okozott. Az eddigi megállapítások szerint a legtöbbet Dél-Japan szenvedte a vihartól, különösen a Kyushu-sziget, amelyen 63 ember meghalt, 71 pedig súlyosan megsérült. Mintegy 500 lakóház teljesen megsemmisült, 120 megrongálódott, 240-et pedig elmosott az árvíz.

Téliruhagyűjtés

Az egész országban kiváló eredménnyel folyik honvédeink számára a téliruhagyűjtés.

Nyitregyházán a konzervgyár munkásai maguk között ezer pengő értékű melegruhát gyűjtöttek, hogy hős honvédeink télen hiányt ne szenvedjenek.

Kecskeméti két kerületében a leventék 916 darabot gyűjtöttek össze. A lakosság mindenütt megértő áldozatkészséggel nyújtja át adományait.

Ipolyágyon az első napon 540 darab meleg téliruhát és pulóvert, 40 báránybőr, 9 férfibudát, 6 báránybőr bekecsot, 10 téltakarót és 104 pár meleg harisnyát ajánlottak fel.

